

ד. גבורה בשואה

כאשר חושבים על גבורה בתקופת השואה עולים בדעתנו ארגוני המרי השונים בגטאות ובמחנות. אנו מבקשים להצביע על גבורה מסוג אחר, על גבורתו של היחיד לצאת לפעולה כנגד כל הסיכויים, הגבורה שבקיום חיי יום יום בתנאים בלתי אפשריים וקיום חיים יהודיים כגון: לימודים, פעילויות של תנועות הנוער, קיום חגים, אירועים תרבותיים ועוד. אנו מבקשים להאיר את סיפורי הגבורה של ילדים שנטלו על עצמם את תפקיד ההורים בדאגה לפרנסה ולהשגת מזון תוך סיכון עצמי.

אשרי הגפרור / חנה סנש

זרכו האחרונה / אנדה עמיר-פינקרפלד

המבריה הקטן / הנריקה לאזורט

גניבה בגטו / אירנה, גטו ורשה

על תנועת הנוער בגטו / נער מגטו לודז'

בית ספר בגטו שאבלי / אפרים דקל

אשרי / חנה סנש

חנה סנש נשלחה עם קבוצת צנחנים עבריים מארץ ישראל לצנוח ביוגוסלביה בעת מלחמת העולם השנייה במטרה להגיע להונגריה ולעזור לקהילת היהודים. חנה סנש נתפסה, נאסרה, עונתה קשות והוצאה להורג על ידי הנאצים.

בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, היא כותבה ביומנה ב- 8.1.1943: "היה שבוע שזעזע אותי. קם בי איזה רעיון פתאומי שאני צריכה לנסוע להונגריה, להיות שם בימים האלה, לתת יד לארגון עליית נוער ולהביא גם את אימא". כעבור שבועיים אכן ניתנה לה ההזדמנות לכך כשהוצע לה להצטרף לקבוצה המתארגנת לשם הצלת יהודים מאירופה.

במעשה זה ובזכות אישיותה המיוחדת היא נחשבת לדמות מופת עד עצם היום הזה. לתחושת השליחות החזקה שחשה חנה סנש קיים ביטוי בשיר נוסף אותה כתבה - "בדרך". היא מביעה צורך לעזוב את העולם הבטוח יותר בארץ ישראל כדי לצאת לשליחות להצלת בני עמה באירופה.

השיר "אשרי" נכתב ב- 2.5.1944 כחודש לפני שעברה את הגבול להונגריה ונתפסה. השיר כולו הוא מטפורה לרוח האדם. השיר בנוי מארבע שורות בלבד ויש בו שימוש רב במילים טעונות הלקוחות מתחום האש והבעירה. הגפרור מסמל את האדם, והלהבה מסמלת את רוחו ואת נחישותו למאבק על אמונתו ועל חייו. במקרים רבים אנשים נהרגים ונשרפים בעבור חזונם ואמונתם. בעיני הדוברת מאושר האדם שיש בעירה בקרבו, שמסוגל להצית להבות ולהניע אנשים נוספים, אך מאושר גם האדם שיודע "לחדול בכבוד".

המילה החוזרת בראשיתה של כל שורה בשיר היא "אשרי" (מאושר האדם ש...), מילה זו מופיעה בתפילות שחרית ומנחה, התפילה נקראת "תפילת אשרי". "אשרי יושבי ביתך, עוד יהללוך סלה: אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלוהיו". (מתוך תפילת מנחה). בתפילה, ההלל ניתן לאלוהים, ולעומת זאת בדברי חנה סנש ההלל הוא לאדם ולרוחו.

שאלות למחשבה ולדיון:

- ❖ מיהו המאושר שאליו מכוונת הדוברת בשיר?
- ❖ את מי מסמל הגפרור? את מי מסמלת הלהבה?
- ❖ למי מכוונת הדוברת בשורה: "אשרי הלבבות שידעו לחדול בכבוד"?
(הכוונה כנראה לאנשים שנהרגים על אמונתם ועל ערכים משמעותיים בחייהם).
- ❖ השיר נפתח ומסתיים באותה השורה: "אשרי הגפרור שנשרף והצית להבות" למה תורמת חזרה זו?
- ❖ שימו לב לריבוי המילים מתחום השריפה והאש. אילו משמעויות יש למילים אלה ומדוע בחרה הדוברת להשתמש בהן?
- ❖ חנה סנש נחשבת לאחת מהגיבורות הנערצות בהיסטוריה הארץ ישראלית. קראו אודותיה במקורות שונים.
- ❖ האם היא גיבורה בעיניכם? במה מתבטאת גבורתה?
- ❖ מצאו קוים מקבילים בין הנאמר בשיר לבין חייה של חנה סנש.
- ❖ האם ניתן לראות בשיר מעין תפילה חילונית? הסבירו תשובתכם. (חפשו נוסחים של תפילות שונות במקורות היהודיים. זהו ביטויים מתוך התפילה בשיר של חנה סנש).

דרכו האחרונה / אנדה עמיר-פינקרפלד

השיר מתאר את דרכם האחרונה של יאנוש קורצ'אק ותלמידיו מן הגטו אל מחנה ההשמדה. קורצ'אק, שניהל את בית היתומים בוורשה, יכול היה להינצל, אך הוא בחר להלוות אל תלמידיו בדרכם האחרונה. בדרך הצליח קורצ'אק לעודד את רוחם של הילדים, ולהסיח את דעתם מהמטרה האמיתית של "מסע" זה.

שאלות למחשבה ולדיון:

- ❖ מדוע, לדעתכם, ביקש קורצ'אק להסתיר את האמת מהילדים?
- ❖ האם קורצ'אק גיבור בעיניכם? במה מתבטאת גבורתו?
- ❖ השוו בין מעשהו של קורצ'אק לבין זה של חנה סנש.

הערה: עיון נוסף בשיר וכן פעילויות נוספות ניתן למצוא ביחידה "שואה" – "הם היו שם".

גבורת ילדים בשואה

כאשר חושבים על גבורה בתקופת השואה עולים בדעתנו ארגוני המרי השונים בגטאות ובמחנות. אנו מבקשים להצביע על גבורה מסוג אחר, הגבורה שבקיום חיי יום-יום בתנאים בלתי אפשריים, המשך קיום חיים יהודיים כגון: לימודים, פעילויות של תנועות הנוער, קיום חגים ואירועים תרבותיים ועוד. אנו מבקשים להאיר את סיפורי הגבורה של ילדים שנטלו על עצמם את תפקיד ההורים בדאגה לפרנסה ולהשגת מזון תוך סיכון עצמי.

המבריאח הקטן / הנריקה לאזורט

לאזווארט, משוררת יהודיה שחייתה בגטו ורשה כתבה את השיר בהיותה בגטו. לאזווארט נספתה בטרבלינקה. השיר, שמתאר את הפעילות הנפוצה של ילדים בגטו להשגת מזון, הפך להיות אחד השירים המוכרים ביותר ותורגם במספר תרגומים.

בשיר מתוארת בפרטי פרטים דרכו של ילד אחד קטן היוצא בלילה מתוך הגטו כדי לנסות להשיג מזון. מתוך השיר אנו למדים על הילד את הפרטים הבאים: הוא קטן, רזה מאוד וזריז, כי רק כך יוכל לעבור את הפרצות בחומה. הוא רעב מאוד, ויש לו אימא רעבה שמחכה לו ותלויה בו. מתקיים כאן היפוך תפקידים – הילד הוא שאחראי להשגת מזון וטיפול באם. אכן, רק רעב ודאגה לאם יניעו אותו לבצע משימה כזו, שסיכוייה להצלחה קלושים מאוד. יתרה מזו, הסיכון להיתפס על ידי הנאצים ולהיענש קשות גדול מהסיכוי לשוב בשלום עם פת לחם.

יש בשיר ניגוד בין הפחד של ילד צעיר מפני הסכנות שידועות לו היטב "בלב פחד נצחיי" לבין הנחישות שלו והמסירות שלו לאמו "הכול צריך לשאת / כדי שמחר תאכלו, רבותי, לחם לשובע לאכול".

הדובר בשיר משתמש בביטויים המעידים על בגרותו של הילד כגון: "ואם יד הגורל במפתיע / תשיג אותי אי פעם במשחק הזה / המארב של החיים הרגיל, את אימא, אל תחכי לי עוד".

הילד הוא אנונימי, אין לו שם. הוא מייצג רבים כמותו בתקופת השואה שחירפו נפשם למען ההישרדות היומיומית.

שאלות למחשבה ולדיון:

- ❖ תארו את ההתרחשות בשיר - (התייחסו לזמן, למקום, לגיבור הראשי).
- ❖ מה אנו יודעים על הילד על פי השיר? תארו אותו. מה לא יודעים עליו?
- ❖ מה התפקיד שהילד לוקח על עצמו?
- ❖ מהן הסכנות האורבות למבריח הקטן במשימה?
- ❖ מהן המחשבות המלוות את הילד במהלך ביצוע המשימה? (התייחסו למחשבותיו ולתחושותיו בכל אחד מהבתים).
- ❖ בשני הבתים האחרונים הדובר פונה אל אמו. מה עולה מתוך הפנייה אל האם?
(הדובר מודע לאפשרות שהוא לא יחזור מהמשימה והוא מודע לכך שאמו תלויה בו,
וזו המחשבה המרכזית המטרידה אותו " מי לך, אימי מחר לחם יביא?")
- ❖ האם לדעתכם, מעשהו של הילד נחשב למעשה גבורה? הסבירו דעתכם.

מקורות נוספים לעיון בנושא:

אירנה. "גניבה בגטו". בתוך: יצחק ב. טיטלבוים. (עורך). (1993). מבעד לעינינו: ילדים חווים את השואה, ע' 67.

העדות של אירנה מגטו וורשה מזכירה סיטואציה דומה לזו המתוארת בשיר "המבריח הקטן". מצאו קווי דמיון וקווי שוני בין שני הילדים - (מבחינת המקום, הזמן, הדובר, מושגים, תחושות ומחשבות).

על תנועת הנוער בגטו / נכתב ע"י נער בן ארבע עשרה מגטו לודג'.

תנועות הנוער בגטאות כמו - "השומר הצעיר" "דרור" ואחרות התקיימו במחתרת. פעילותן לא הייתה גלויה אך תרמה מאוד לחיזוק בני הנוער. וכך כותב נער בן ארבע עשרה בגטו לודג': "חרף התנגדותה של אמי הלכתי לפגישת הקן. ערב זה, אשר את מועדו המדויק איני זוכר, היה לנקודת מפנה בחיי. כל מה שהיה אחרי הערב הזה אינו דומה למה שהיה לפניו. פתאום היה טעם אפילו לחיי היומיום בגטו האפור והעצוב. היה למה לצפות במשך היום. בערב תהיה פעולה בקן. . . בשעות אלו הגטו מסביב לא היה קיים. כאשר ישבנו במעגל ושרנו שירי מולדת כמו העתקנו את עצמנו לאחד הקיבוצים או המושבות בארץ ישראל. כלום אפשר בגטו לחלום על אושר גדול מזה?" (מתוך: חולבסקי, שלום, "על הנוער היהודי שהיה". ילקוט מורשת. מ"ג-מ"ד, אוגוסט 1987, עמ' 147).

הדובר מתאר את החשיבות שהייתה לתנועות הנוער בחייו. הוא אפילו רואה בהצטרפותו אל תנועת הנוער נקודת מפנה בחייו. "פתאום היה טעם אפילו לחיי היום יום בגטו האפור והעצוב, היה למה לצפות במשך היום".

שאלות למחשבה ולדיון:

- ❖ הדובר בגטו לודג' מספר: ". . . חרף התנגדותה של אמי הלכתי לפגישת הקן. ערב זה, אשר את מועדו המדויק איני זוכר, היה לנקודת מפנה בחיי". מהי, לדעתכם, תרומת תנועת הנוער לדובר בתקופת השואה?
- ❖ הדובר שאל: "כלום אפשר בגטו לחלום על אושר גדול מזה?" מהו האושר אליו מכוון הדובר?
- ❖ מדוע לדעתכם התנגדה האם להליכה של הדובר לפגישת הקן?
- ❖ האם הדובר הינו גיבור בעיניכם? במה מתבטאת גבורתו?

בית ספר בגטו שאבלי / אפרים דקל

במסגרת הגטו התקיימו גם בתי ספר יהודיים, כמו תנועות הנוער, גם בתי הספר התקיימו רק במחתרת. כזה היה בית הספר בגטו שאבלי שבליטא.

הנאצים אסרו על חינוך הילדים היהודיים, ועל אף הגזירה הזו המשיכו לקיים בסתר בתנאים בלתי אפשריים כיתות לימוד בצפיפות, בעוני, אך במסירות רבה: "כיתות, כיתות היו מתגנבים ילדינו אל בית ספרם, היו מצטופפים בחדרים אלה, ושומעים במשך שעתיים תורה מפי מוריהם ויוצאים אחר כך בהיחבא על מנת לפנות מקום לכיתה שנייה".

שאלות למחשבה ולדיון:

- ❖ לאחר קריאה של הטקסט מה לדעתכם תרם בית הספר לדובר בתקופת השואה?
- ❖ האם ניהול בית ספר יהודי בתקופת השואה במחתרת ולימודים בו ייחשבו, לדעתכם, למעשה גבורה? הסבירו דעתכם.

(פעילויות מסוג זה ואחרות גרמו לבני הנוער להרגיש שמהו מהחיים שלהם ממשך להתנהל כסדרו, חברויות בין בני נוער, קיום לימודים, מסגרת ההשתייכות, האפשרות לחלום ואפילו לחוות רגעים אחדים של אושר).

היחידה פותחה ע"י חיה לחמן ועדה מאורי מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, מכללה אקדמית בית ברל © כל הזכויות שמורות